

Gróf Károlyi Mihály, a parádi erdők ura

A mai Parádfürdői Erdészet erdeinek nagy része az egykori Károlyi-birtokhoz tartozott. A Károlyi-család három nemzedéke 1847-től 80 éven keresztül volt tulajdonosa az ún. Debrő-Parádi uradalomnak, amelyhez 20 000 kh erdő, szántóföldek, a fürdőhellyé kiépített parádi birtok, a sasvári birtok és az üveggyár tartozott.

A Károlyiak nagyban hozzájárultak Parád és Parádsasvár arculatához kastélyokkal, parkokkal, fürdőkkel, impzáns fasorokkal, vadászházakkal. Szinte ma is ezek a létesítmények adják meg a térség jellegét, vonzerejét.

A Debrő-Parádi birtokot 1847-ben vásárolja meg gróf Károlyi György, aki 1876-ban hitbizományt alapít erre, fia gróf Károlyi Gyula és unokája gróf Károlyi Mihály így a birtok haszonélvezői, gyakorlatilag tulajdonosai lettek.

Károlyi György nevéhez fűződik a parádfürdői („alsó”) kastély újjáépítése és a tűzvész sújtotta Cifra-istálló felépítése. Mindkettőt Ybl Miklós, a nagynevéű építész tervezte, aki egyébként az országban sok épületet, kastélyt tervezett a Károlyi-család számára.

Károlyi Gyula folytatja apja kastélyépítő tevékenységét. Új szárnyal bővíti a parádfürdői kastélyt, majd hozzálát a legnagyobb szabású építkezéshez, a parádsasvári nagy kastély megvalósításához a régi csevice-fürdő helyén. Elgondolása szerint az épület vadászat céljaira készült, ezért vele szemben fővadászai házat is épített (ma vendéglő). Természetesen ezek is Ybl tervei szerint valósulnak meg.

A Sasvár elnevezés a Károlyiaktól származik, erről kapta nevét Parádsasvár.

Károlyi György és fia Gyula szenvedélyes vadászok voltak. Akkoriban is, mint a hatalmi körökben mindig, a vadaskert, a vadászat státusszimbólum volt. A Károlyiak a legnagyobbak között voltak, ők is létrehoznak vadaskerteket. György gróf Debrő közelében létesít fácánost a Csal nevű területen, ez a mai térképeken Csali-dűlő, Csali-táblák néven szerepel.

Károlyi Gyula, Mihály apja, közel 4000 kh-os vadaskertet létesít Parádon az 1860-as években. Ennek maradványai, bejárati kapuja az Ilonavölgy elején még létezik. Két vadászházat is építenek ebben az időben: a Rózsaszállást a Sas-kő alatt, Rudolftanyát pedig a Galylető közelében. Rudolftanya Wenckheim Rudolfról kapta nevét, aki Károlyi

Gróf Károlyi Mihály

Gyula jó barátja volt, szintén nagy vadász, ő telepítette a szarvasokat a vadaskertbe. Károlyi Gyula telepíti a vadgesztenye-erdőt Parádsasvár fölött, erről kapta nevét a Gesztenyési út, amely innen indulva a Jenői úthoz csatlakozik. Ez utóbbi Rudolftanyához vezet.

Parádsasvár mellett, akkori nevén Cseri Pagony nevű erdőrészben fácánost működtetnek a Károlyiak. A mai térképeken ez Sós Cseri néven szerepel.

Károlyi Gyulát lekötötték a vadászatok, a társasági élet, „volt érzéke az élet örömei iránt”, ahogy Mihály fia jellemzi egyik írásában. Viszont a politika, a közügyek iránt érzéketlen volt. 1990-ben történt halála azt jelentette, hogy 15 éves fia örökölte a nagy vagyont.

Károlyi Mihály hároméves korában elvesztette anyját, Gyula apja nem sokat törődött gyerekei nevelésével, ezért nagyanyja, Kornis Clarisse és férje, Károlyi Sándor nevelték fel. Mihály meleg szavakkal emlékezik meg nevelőszüleiéről, akiket nagyon tisztelt és sokat tanult tőlük. Károlyi Sándor akadémikus, országgyűlési képviselő, ő alapította a ma is működő újpesti kórházat. Róla kapta nevét Sándorrét. Feleségével együtt „egész életüket a közjóért szentelték”. Clarisse számos esetben segítette a szegényeket, az elesetteket, gyermekmenhelyet alapított. Óráló nevezte el unokája a Parádóhuta mellett található mai nevén Klarissza-forrást.

Az Ilona-völgy, az Erzsébet-szálló, a Zsuzsanna-lak (már lebontották), a Juliette-szálló (Júlia-szálló) szintén a Károlyi család egy-egy tagjáról kapta nevét.

Károlyi nem örökölte apjától és nagyapjától a vadászat szenvedélyét, pedig erre korlátlan lehetősége volt. Meséli egyik írásában, hogy Károlyi László nagybátyja (nevét viseli a László-tanya) gyakran rendezett vadászatot füzérradványi birtokán, és elvárta, hogy ezeken Mihály unokaöccse is részt vegyen. Ő azonban „soha nem kedvelte a vadászatot”, ezért a kísérő erdősszel mindig pokrócot vitetett a leshelyre, és rendszerint egy jót aludt. Ebben is, mint sokminden másban, kilógott a főúri világ arisztokratái sorából.

A 20 000 kh erdőbirtok közel negyede vadaskert volt, emellett a területen szakszerű erdőszekedés folyt. A Károlyiak négy erdőgondnokságot alakítottak ki Sándorrét, Fényespuszta, Sirok-Darnó és Sirok-Kőkut központokkal. Ezek a gondnokságok mind jól fészerezt vadlóságos kis gazdaságok voltak, gondnoki lakással, kovács-bognár műhelyekkel, csemetekerttel, istállóval, lovakkal. A sándorréti 1967-től mint Parádfürdői Erdészet (már a mostani épületben) ma is működik kibővülve a fényesi, a siroki és a verpeléti erdőszetekkel.

A Sándorréti gondnokság

A Károlyi családnak köszönhető a parádfürdői szépséges parkok, fasorok létrehozása. Az ország legjobb szakemberét, *Jámbor Vilmost* kérik fel a parkok tervezésére és kivitelezésére. Jámbor előzőleg már hírnevet szerzett magának az alcsúti kastélypark, a Margitsziget és a vácrátóti angolkert magas színvonalú kertépítő munkáival. Ezek után költözik Recskre, ahol kúriát épít családja számára, és létrehozza a Recski Arborétumot. Ő tervezi és hozza létre a Sándorrét fölötti törendszert, amelynek ma már csak maradványai léteznek. *Szalai Pista* bácsi (sándorréti erdőszetvezető) idejében, az 50-es években még működött, még aranyhalak is úszkáltak benne.

A parádi parkok létesítését még Károlyi Gyula kezdi el a 80-as években, a

gyönyörű fasorok Recsktől Sasvárig és az Ilona-völgyben pedig már Károlyi Mihály megrendelésére készülnek el a századfordulón. Károlyi Mihály fiatal éveiben ritkán fordul meg a parádi birtokon. Életét kitöltötték az utazások, a szórakozás, szerencsejátékok és minden, ami az arisztokrata fiatalokat akkoriban jellemezte. Bohém életvitele a kilencszázas évek elején megváltozik, beleveti magát a politika útvesztőibe. Politikai ténykedését talán ilyen szavakkal jellemezhetjük: szembenállás a Habsburgokkal, háborúellenesség, Németországgal való szövetekezés ellenzése. Az efféle nézetek, és általában a baloldali beállítottsága erős ellenérzéseket keltenek az arisztokrácia körében, ahova eredetileg tartozott. Különcnek, renegetának tartották. Rosszallást váltott ki azzal az Andrássy Katinkával (ő így nevezte) kötött házassága, aki az egyik legnagyobb főúri családból származott, és aki szakított családjá hagyományaival, azonosult férje nézeteivel és sorsával.

Házasságuk rossz előjelekkel indult. Az esküvő után még aznap a Mátrán keresztül a parádfürdői kastélyukba igyekeztek, amikor autójuk elromlott, zuhogó esőben, éjszaka gyalog indultak neki az útnak az erdőn át. Eljutottak az egyik erdészházba átázva, kimerülten. Az erdész nem ismerte fel a birtokost, és amikor az megkérdezte, hogy milyen ember a gróf, csak ennyit válaszolt: „soha nem látjuk, jobban szereti az idegen országokat”. Éjfélkor érkeztek a kastélyba. Ezzel kezdődött nászútjuk.

Egy másik, nem túl biztató előjelzés még ifjúkorában történt, amikor egy párizsi jósnő tenyérjósással a következőket mondta: „fényes karrier, magas tisztségek a közéletben, ezután elveszti minden vagyonát, fantasztikus hullámhegyek és völgyek, élete végén nélkülözés”.

És valóban, szinte szóról-szóra ezek történtek életében.

1918-ban elérkezik politikai karrierének csúcsára, miniszterelnöki, majd 1919-ben köztársasági elnöki magas tisztségeket tölti be. Ezek a tisztségek súlyos feladatok elé állították. Akkor lett miniszterelnök, amikor már nyilvánvalóvá vált, hogy a háborút elvesztették. Fordulat akkor történt életében, amikor a Vyx-féle ultimátum területek átadását követelte. Elfogadása szóba sem jöhetett, visszautasítása – megítélése szerint – esélytelen véráldozatot kívánt volna katonáinktól. Lemondott, és

Az Ilona-völgyi fák

ezzel elkezdődött életének második, megpróbáltatásokkal, nélkülözésekkel teli szakasza.

Elhagyta az országot, 27 év emigráció következett. Közben Trianon után perbefogják. Az arisztokrácia részéről iránta megnyilvánuló ellenszenv egy hosszadalmas, hét évig tartó pereskedésben nyilvánul meg. Felelősnek tartják Trianonért, hazaárulónak, nemzetárulónak bélyegzik, vagyonát elkobozzák. Azt sem tudják neki megbocsátani, hogy kiosztotta kálkapolnai birtokát, és ezzel – ha szimbólikusan is – de részt vett a nagy magánbirtokokon.

A bírósági procedúra alatt vagyonát zárolták, míg 1929-ben birtokainak nagy részét végérvényesen elvették, és átadták az államnak. A parádi erdővagyony a fürdővel együtt átkerült a Nemzeti Közművelődési Alapítványhoz. Az alapítványi időben 1945-ig a négy gondnokság változatlanul működött tovább. 1929-ben a Sándorréti Erdőhivatalnál (akkor már így nevezték) megtartják az első mátrai vándorgyűlést.

Ebből az időből két nevezetes személyt kell megemlítenem, akik a Károlyi-birtokon kezdték működésüket. Az egyik *Galambos Gáspár* fénypusztai gondnok, aki azzal írta be nevét az erdészeti történetébe, hogy Rudolftanya mellett létrehozott egy 8 hektáros fenyőfélékből álló fajtagyűjteményt, amit ma Rudolftanyai Arborétum néven ismernek. Nevét megőrizte a Rudolftanya közelében található Galambos-kő. A Buda vidékiek is emlékeznek nevére, háború után ő alapította a Budakeszi Arborétumot.

A másik ismert személy *Urbánfy István*, aki Selmechányán kezdett és Sopronban végzett. Erdészeti pályafutását Károlyi sándorréti gondnokságán kezdi 1922-ben, majd 1926-tól Fehérvárcsurgón, 1930-tól Lesencetomajon, az ugyancsak Károlyiakhoz tartozó erdőbirtokokon szolgál. 47-ben jön vissza az egri igazgatóságához, először Verpeléten majd újra Sándorréten gondnok. Tőle származik az a nagyszabású erdőfeltárási program, amely a Várbükki út-

tal indul, és a Négyeshatári úttal Mátraháza alatt köt ki a közútra.

A Károlyi házaspár számára a közel három évtizedes emigráció megpróbáltatások sorozatát, nélkülözéseket jelentett. Országról országra vándoroltak, de igazán sehol sem tudtak otthonra találni.

Károlyi gyakran süllyedt mély apátiába, ilyenkor mindig „Katus” felesége segített, aki örök optimizmusával, talpraesettségével ki tudta hozni a mélyből.

Utólag elismerte, hogy olykor-olykor kínozza a honvágy, nosztalgiával gondolt Parádra, ahol a kastélyukkal szembeni hegyoldalon ifjú korában tölgyfákat ültetett, vagy a szépséges Ilona-völgyre a gesztenyesorokkal.

27 év után, 1946-ban tértek vissza Magyarországra. Parlamenti hivatalos fogadtatás után egykori birtokukra, Parádra látogattak, ahol igen nagy tisztelességgel fogadták őket, még diadalkaput is emeltek tiszteletükre. A falvak népei akkor is és korábban is mellette voltak, mindvégig megőrizték emlékezetükben, a „földosztó Károlyit” látták benne. Amikor végighintóztak a birtokon, az erdei munkások mélyen meghajolva megsüvegezték a grófot, az erdő urát. Az idős kollégák mesélték, hogy az 50-es években, amikor *Bakondi Ernő* lett az Észak-Mátra igazgatója, az emberekben még éltek a régi reflexek, őt is megsüvegezték az erdei emberek.

Az új kormány rehabilitálta Károlyit, vagyonát papíron visszaadták (a valóságban már soha nem lett az övé), és kinevezték Magyarország párizsi követévé.

1949-re eljutott arra a pontra, amikor már nem tudott azonosulni a Rákosi-rendszerrel, elhagyta az országot. Ezután már soha nem tért vissza. Életének utolsó éveit egy franciaországi faluban töltötte.

Ez az írásom – úgy gondolom – megosztja majd a közvéleményt, mint a korábbi írásaim némelyike (*Pankotai, Roller, Febér Sándor*). Ezt természetesen tartom, hiszen minden olyan személyiség, aki kisebb vagy nagyobb körben cselekedett, tetteivel befolyással bírt sokak életére, ellentétes véleményeket, érzéseket vált ki az emberekből. Nézetem szerint még el kell telni néhány évtizednek, hogy Károlyi Mihály életéről, politikai szerepéről tárgyilagossá, tényeken alapuló megítélés szülessen. Ma még gyakran a politikai hovatartozás dönti el, ki hogyan foglal állást ebben a kérdésben.

Wágner Tibor
ny. erdőmérnök